

ний Секретаріат, який буде предложений до затвердження тимчасовому правительству в характері представника найвищої краєвої влади тимчасового правительства на Україні. В сім органі будуть зосереджені всі права й засоби, щоб він як представник демократії на цілій Україні й рівночасно як найвищий краєвий орган управи міг виконати складну роботу організації й будування життя всього краю в згоді з цілою революційною Росією.

У згоді з іншими національностями України й діючи на полі державної управи як орган тимчасового правительства, Генеральний Секретаріат Центральної Ради твердо йтиме шляхом закріплення нового ладу, витвореного революцією.

Змагаючи до автономного устрою України, Центральна Українська Рада в порозумінню з національними меншостями України приготує проекти законів про автономний лад України для предложення їх на затвердження Установчим Збором.

Зважаючи, що утворення краєвого органу тимчасового правительства на Україні забезпечує бажане наближення управи краєм до потреб місцевого населення в межах, можливих до Установчих Зборів, і думаючи, що доля всіх народів Росії тісно зв'язана з загальними здобутками революції, ми рішуче відкидаємо проби самочинного здійснювання автономії України до всеросійських Установчих Зборів.

Що-ж торкається комплектування українських військових частей, Центральна Українська Рада матиме своїх представників при кабінеті міністра війни, в генеральнім штабі й при верховнім головнокомандуючім для участі при комплектуванні окремих частей виключно українцями, оскільки заходи в сім напрямі на думку міністра війни, будуть можливі з технічного боку без порушення бойової здатності армії.

Сповідуючи про се громадян України, ми твердо віримо, що українська демократія, яка наділила нас своєю волею, разом з революційним правительством доложить усіх своїх сил, щоб довести край і зокрема Україну до остаточної перемоги революції. Українська Центральна Рада.

У Києві 1917 року. 3 липня.

Винниченко В. Відродження нації.— Ч. I.— С. 279—282.

Ю. М. Гамрецький (Київ)

Універсали — визначальні віхи історії Центральної Ради

Діяльність Центральної Ради — ліберально-демократичної організації парламентського типу, яка очолила національний рух, що широко розгорнувся на Україні в 1917 р., знайшла відображення у виданих нею чотирьох універсалах. Непослідовність і нерішучість Ради при розв'язанні соціальних питань спричинили падіння її впливу в масах, а змова з кайзерівською Німеччиною обернулася національною трагедією для українського народу.

Останнім часом на численних мітингах і зборах часто порушується питання про місце і роль Центральної Ради в історії українського народу, цитуються її документи, зокрема, тексти чотирьох універсалів. Це не дивно. Адже з позицій перебудовного сьогодення переглядається

вся наша історія, відбувається переосмислення багатьох явищ і подій. До того ж донедавна радянські історики старанно обходили мовчанкою цю «небезпечну» тему, а якщо побіжно й торкались її, то оцінювали лише в негативному плані.

Що ж у дійсності являла собою Центральна Рада, яка виникла в перші дні березня 1917 р. у процесі бурхливого розвитку національно-визвольного руху?

У будь-якому довідковому виданні Центральна Рада характеризується як контрреволюційна буржуазно-націоналістична організація, що діяла на Україні в 1917—1918 рр. Така її однозначна оцінка і ототожнення з Тимчасовим урядом, на наш погляд, не відповідають дійсності. Адже навіть Тимчасовий уряд на певному етапі не був контрреволюційним органом. Зокрема, наведемо його оцінку В. І. Леніним на VII (Квітневій) конференції РСДРП(б). 24 квітня 1917 р. у доповіді про поточний момент він зазначав: «...Загальну характеристику уряду, як контрреволюційного, я вважав би неправильною. Якщо говорити взагалі, то треба вяснити, про яку революцію ми говоримо. З точки зору буржуазної революції, цього сказати не можна, бо вона вже закінчилась. З точки зору пролетарсько-селянської — говорити це передчасно...»¹.

З таких же зважених позицій слід оцінювати й Центральну Раду, яка, до речі, урядом не була. Вона являла собою ліберально-демократичний орган буржуазних і дрібнобуржуазних партій та організацій і була установою парламентського типу. За даними її голови М. С. Грушевського, в червні 1917 р. до складу Ради входили 586 делегатів². Однак кількість її членів не була постійною. Так, за матеріалами мандатної комісії, в роботі шостої сесії Ради (5—9 серпня 1917 р.) взяли участь 643 делегати з правом вирішального голосу і 13 — з дорадчим³. Основну частину її членів становили представники Всеукраїнської Ради селянських депутатів (212), Всеукраїнської Ради солдатських депутатів (132), Всеукраїнської Ради робітничих депутатів (100). Крім того, до її складу входили 202 члени і 51 кандидат — делегати від Рад робітничих і солдатських депутатів, різних загальноросійських партій, представники національних меншостей, які проживали на Україні⁴.

Разом з тим М. С. Грушевський зазначав, що «перейти до представництва, вибраного загальним голосуванням, нам доля не судила»⁵. Рада включала, за свідченням одного з активних її діячів, генерального секретаря в земельних справах, українського соціал-демократа Б. Мартоса, «аристократів, промисловців та великих землевласників... Центральна Рада не тільки не відкидала, а вітала й приймала їх у свій склад без яких-небудь труднощів»⁶. За партійною приналежністю в Раді переважали українські соціал-демократи й есери (майже 80% її складу). До неї входили також кадекти, українські соціалісти-федералісти, меншовики і російські есери, представники єврейських партій і польські соціалісти.

Історія Центральної Ради, яка очолила рух за національне відродження України і заклала основи національної державності, привертає дедалі більшу увагу, потребує глибшого вивчення. Певне уявлення про її діяльність дають чотири універсали.

Як відомо, в Росії у лютому 1917 р. перемогла буржуазно-демократична революція, було повалено самодержавство. Народи Росії завою-

¹ Ленін В. І. Повне зібр. творів. — Т. 31. — С. 332.

² Грушевський М. Спомини // Київ. — 1989. — № 10. — С. 136.

³ Вісті з Української Центральної Ради. — 1917. — № 22—23. — С. 2.

⁴ 1917 год на Киевщине: Хроника событий. — К., 1928. — С. 184.

⁵ Грушевський М. Спомини // Київ. — 1989. — № 9. — С. 123; ЦДАЖР УРСР, ф. 1115, оп. 1, спр. 21, арк. 48.

⁶ Мартос Б. Перші кроки Центральної Ради // Український історик. — 1973. — № 3—4. — С. 160.

вали певні політичні свободи. До активного суспільного життя включилися широкі маси робітників, солдатів, трудящего селянства. Повсюдно відбувалися мітинги, збори, демонстрації, маніфестації. Активізували діяльність раніше переслідувані царизмом різні партії та організації. З'явилися нові періодичні видання. Поряд з місцевими органами Тимчасового уряду діяли Ради робітничих і солдатських депутатів, в яких переважали представники дрібнобуржуазних партій — меншовики та есери.

Набирав сили національно-визвольний рух раніше гноблених царатом народів. Однак політика Тимчасового уряду з національного питання мало чим відрізнялася від великодержавної політики самодержавства. Він, зокрема, ігнорував неодноразові звернення щодо надання Україні автономії. Така позиція уряду спричинила піднесення національного руху. Саме в цих умовах Центральна Рада прийняла 10 червня I Універсал, написаний, як і всі інші, заступником її голови В. К. Винниченком. Вимоги, що містилися в ньому, — визнання права українського народу на автономію, відрахування частини податків на національно-культурні потреби і введення посади комісара в українських справах при Тимчасовому уряді, які В. І. Ленін охарактеризував як найскромніші і найзаконніші⁷, — були відхилені урядовими колами. Ставлення до універсалу наочно продемонструвало великодержавну шовіністичну політику Тимчасового уряду і остаточно зірвало маску з есерів та меншовиків, які в українському питанні дотримувалися позиції великоросійських поміщиків та капіталістів.

На I Всеросійському з'їзді Рад робітничих і солдатських депутатів В. І. Ленін зазначав, що політика уряду відносно України «...є наругою з прав народності, що терпіла муки від царів за те, що діти їх хочуть говорити рідною мовою»⁸. Далі він підкреслив, що продовжувати стару політику царизму — «це значить боятися окремих республік. З точки зору робітників і селян це не страшно. Нехай Росія буде союзом вільних республік»⁹.

В ті червневі дні по всій країні бурхливо обговорювалося це питання. Рупор всеросійської контрреволюції — кадетська «Речь» — 14 червня погрожував, що з прийняттям подібних документів «українці жартують погані жарти з Росією», що «вчинок українців є прямим злочином проти закону».

Російські меншовики та есери в національному русі вбачали тільки реакційний зміст, ігноруючи його прогресивні, революційно-демократичні тенденції, носіями яких виступали трудящі маси.

На підтримку демократичних вимог I Універсалу виступила тільки більшовицька партія. В. І. Ленін присвятив йому спеціальну статтю, опубліковану в «Правде» 15 червня під назвою «Україна». В ній Володимир Ілліч рішуче відстоював право українського народу на автономію. «Ні один демократ, — писав він, — не кажучи вже про соціаліста, не зважиться заперечувати цілковиту законність українських вимог»¹⁰.

Ленінські статті «Не демократично, громадянине Керенський», «Україна», «Україна і поразка правлячих партій Росії», опубліковані в «Правде», викликали схвалення і підтримку українських трудящих. Навіть керівники дрібнобуржуазних партій, представникам яких належала більшість у Центральній Раді, змушені були визнати істотну відмінність у позиціях більшовиків та угодовців з українського питання. Орган українських соціал-демократів — «Робітнича газета» — надрукував ленінську статтю «Україна» 20 червня майже повністю, відзначивши винятково співчутливе ставлення до інтересів українського наро-

⁷ Див.: Ленін В. І. Україна і поразка правлячих партій Росії // Повне зібр. творів. — Т. 32. — С. 343, 344.

⁸ Там же. — С. 278.

⁹ Там же.

¹⁰ Ленін В. І. Україна // Там же. — С. 333.

ду, спокійний дружній тон, «справжнє бажання говорити як рівні з рівними, як вільні з вільними». Позитивна оцінка І Універсалу, в якому було показано справжню суть політики Тимчасового уряду з національного питання, ґрунтувалася на ленінському положенні про те, що «у кожному буржуазному націоналізмі пригнобленої нації є загальнодемократичний зміст *проти* гноблення, і саме цей зміст ми *безумовно* підтримуємо, строго виділяючи прагнення до своєї національної винятковості...»¹¹

Вибух національного ентузіазму, викликаний І Універсалом, радував і водночас непокоїв керівників Ради, на адресу яких надходили численні звернення з усіх кінців України з вимогою негайно розпочати втілення в життя накреслених в універсалі заходів. Побоюючись масових виступів, прагнення трудящих поглибити і розвивати революцію, вони вирішили спрямувати бурхливі хвилі національного руху в спокійне річище угодовства.

Однн з лідерів Ради — М. Порш, виступаючи 29 червня перед урядовою делегацією, яка приїхала на переговори до Києва, сказав, що для них було цілковитою несподіванкою, «що рух цей прийме такі широченні стихійні розміри»¹².

За таких умов продовжувати займати в українському питанні, «одному з найбільших», за висловом В. І. Леніна¹³, незмінну позицію означало посилювати певні сепаратистські тенденції, а також сприяти дальшому піднесенню національно-визвольного руху і загостренню в країні антиурядової боротьби.

Тому Рада і Тимчасовий уряд вирішили підписати спільну угоду. З цією метою до Києва прибули міністри О. Ф. Керенський, І. Г. Церетелі і М. І. Терещенко. На їх першій зустрічі з представниками Центральної Ради, яка відбулася 28 червня, В. К. Винниченко зазначив: «У спільних інтересах нам треба досягнути угоди, і я переконаний, що ми її досягнемо»¹⁴. Без особливих труднощів було врегульовано всі спірні питання, бо «потребу такого порозуміння розуміють обидві сторони, прагнуть його і, хоч може поволи, ідуть до його»¹⁵.

Бажаний союз, нарешті, дістав реальне втілення у ІІ Універсалі, який було прийнято поспішно і без особливих дебатов. На закритому засіданні Ради 30 червня В. К. Винниченко ознайомив присутніх з його текстом і попередив, що ніяких змін вносити не слід, «бо се есть та остаточна форма, на якій погодились обидві сторони»¹⁶. Така ультимативна постановка питання викликала певне незадоволення значної частини присутніх членів Ради. Однак переважна їх більшість (114 — «за», 61 — «проти», 23 — утримались) схвалила позицію керівників Ради. Новий універсал відрізнявся від попереднього не тільки формою, але насамперед змістом. Від обіцяної активності й самостійних дій, проголошених у І Універсалі, і сліду не залишилось. А широкомовна заява про те, що «однині самі будемо творити наше життя», виявилася пустою фразою.

Центральна Рада, зазначалося в універсалі, «з задоволенням приймає заклик правительства до єднання» і для його збереження погодилася відкласти на майбутнє здійснення найсуттєвіших національних вимог, обмежившись тим, що «підготовлятиме проекти законів про автономний устрій України для винесення їх на затвердження Урядового зібрання», скликання якого відкладалося на невизначений

¹¹ Ленін В. І. Про право націй на самовизначення // Там же. — Т. 25. — С. 262.

¹² Нова Рада. — 1917. — 1 лип.

¹³ Див.: Ленін В. І. Україна і поразка правлячих партій Росії // Повне зібр. творів. — Т. 32. — С. 342.

¹⁴ Церетелі І. Г. Воспоминания о Февральской революции. — Париж, 1963. — Кн. 2. — С. 127.

¹⁵ Нова Рада. — 1917. — 1 лип.

¹⁶ ЦДАЖР УРСР, ф. 1115, оп. 1, спр. 20, арк. 10.

час. До того ж Центральна Рада зобов'язувалася не ставити питання про автономію і рішуче виступати проти будь-яких спроб його постановки і самовільного вирішення. Щодо цього в універсалі зазначалося: «Ми рішуче ставимось проти замірів самовільного здійснення автономної України до Всеросійського Учредительного зібрання». Таким чином, Центральна Рада відмовилася від того, що нещодавно сама урочисто проголосила.

Відносно комплектування українських військових частин до універсалу внесено формулювання, яке, по суті, означало відмову від подальших спроб їх організації. Так, дозволялося створення українських частин лише в тому випадку, якщо військовий міністр визнає комплектування їх «з технічного боку можливим без порушення боєздатності армії». В умовах війни при негативному ставленні урядових кіл до питання про формування таких частин можна було без особливих труднощів довести, посилаючись на технічний бік справи, їх несвоечасність і недоцільність.

За всі ці поступки Раді було офіційно дозволено створити відповідальний перед нею орган — Генеральний секретаріат, який після його затвердження Тимчасовим урядом буде, наголошувалося в універсалі, носієм «найвищої краєвої влади Тимчасового уряду на Україні». Хоча керівники Ради намагалися зобразити досягнуту угоду як велику перемогу, вона не викликала ентузіазму мас. Як свідчив М. С. Грушевський, «урочисте проголошення II Універсалу так і не відбулось»¹⁷.

Після прийняття цього універсалу почалося повільне, але неухильне падіння авторитету Центральної Ради, що визнавали навіть її провідні діячі. На думку заступника голови Ради, члена ЦК партії соціалістів-федералістів, програма якої була близькою до програми партії кадетів, С. О. Єфремова, підписання угоди з урядом «було початком занепаду, спусканням з апогею, з того високого шпилья, на який піднялось було українство під час опублікування першого універсалу... Живчик життя утрачено, а разом просто на очах зменшується і вплив, маліє авторитет. Органи українства випускають потроху керування з своїх рук»¹⁸.

Аналогічної точки зору дотримувався й голова Всеукраїнської селянської спілки, один з керівників партії українських есерів, редактор «Народної волі» М. Ковалевський: «Схвалюючи компроміс і проголошуючи II Універсал 3 липня (ст. ст.), українська Центральна Рада ніби зрікалась своєї революційної функції, і це, на мій погляд, було джерелом повільного занепаду моральної сили, яку український парламент і його перший уряд здобули в першому періоді революції. Після численних маніфестаційних заяв масових віч українських народних мас, які домагались поглиблення революційного українського процесу і будування нового національного українського ладу, II Універсал підпорядкував українське життя — хоч тільки формально — Російському Тимчасовому урядові як верховному санкціонуючому чинникові»¹⁹.

Не дивно тому, що в працях багатьох закордонних авторів події, пов'язані з прийняттям II Універсалу, й оцінка цього документа здебільшого відсутні. Це зумовлюється намаганням апологетів Ради обминати мовчанкою цей неприємний факт, в якому знайшли яскравий прояв її вузькокласова сутність і нехтування нею загальнонаціональних завдань.

Щоправда, деякі історики рішуче засуджували цей вчинок лідерів Ради. Угода, писав, наприклад, один з них — Р. Млиновецький,

¹⁷ Грушевський М. Спомини // Київ.— 1989.— № 10.— С. 145.

¹⁸ Нова Рада.— 1917.— 5 серп.

¹⁹ Ковалевський М. При джерелах боротьби: Спомини, враження, рефлексії.— Інсбрук, 1960.— С. 406.

«була ганебна, а саме її укладання було злочином»²⁰. Він вважав, що в Раді переважали настрої «обмосковленої інтелігенції» саме в той час, коли народ начебто тільки чекав заклику до загального виступу і відокремлення України від Росії. Цей автор, як і більшість йому подібних, не враховував тієї обставини, що український робітник і селянин не ототожнював своє негативне ставлення до Тимчасового уряду з ставленням до трудящої Росії.

Українські трудящі маси, насамперед багатомільйонне селянство, розглядали вирішення соціальних і національних завдань у комплексі, причому здійснення національних вимог не висувалося ними як першочергове. Активний діяч партії українських соціал-демократів І. Мазепа зазначав: «Праві групи не бачили, що самими національними кличами не можна у нас повести народні маси на боротьбу, не розуміли, що крім кличів національних, потрібна певна соціальна програма для задоволення господарських інтересів широких мас народу... Гасла «Земля і воля», «Демократична республіка», «Вся влада народів!» панували над всіма іншими. З кличами недемократичними й несоціалістичними не можна було показатись між люди»²¹.

Однак лідери Ради обмежувалися проголошенням вказаних гасел, не прагнучи здійснювати корінні зміни в соціально-економічному житті України. Ми, зазначав В. К. Винниченко, «свідомо odkладали надалі вирішення гострих соціальних питань»²². М. С. Грушевський також твердив, що Рада «відсувала на дальший план всякі такі питання, які могли викликати розходження»²³. У непоінформованого читача може скластися уявлення, що Центральна Рада мала чітку програму дій, план запровадження низки заходів, які б відповідали інтересам трудящих, але їх реалізацію вважала передчасною. З цього приводу відверто висловився В. К. Винниченко. «Ми,— заявив він,— розуміли революцію як буржуазно-демократичну, ми не робили самі ніяких замахів на буржуазно-демократичний лад... Ми в своїй діяльності були тільки республіканцями і демократами, а не соціалістами»²⁴.

В обставині зростання впливу контрреволюційних сил у країні в післялипневі дні, запровадження смертної кари, посилення репресій проти більшовиків і фактичного переходу їх партії на напівлегальне становище Тимчасовий уряд відмовився навіть від тих мінімальних поступок, які обіцяв Центральній Раді наприкінці червня 1917 р. В інструкції Тимчасового уряду, надісланій Генеральному секретаріату 4 серпня, значно скорочувалися функції останнього, а територія України обмежувалася п'ятьма губерніями. В прийнятій Радою з цього приводу резолюції зазначалося, що інструкція пройнята імперіалістичними тенденціями щодо України. Тому вона відмовилася надіслати своїх делегатів на Московську державну нараду, де мали об'єднатися всі контрреволюційні сили.

В прийнятій 9 серпня резолюції Рада заявила, що «вважає неможливим і навіть шкідливим брати участь у Московській нараді», яка, «зважаючи на буржуазний склад її учасників, може сприяти посиленню контрреволюції...»²⁵.

В той же день на заключному засіданні VI сесії Центральної Ради за дорученням Київського комітету РСДРП(б) виступив його представник М. М. Лебедев. Раніше більшовики участі в роботі Ради не брали. На жаль, текст цієї промови не зберігся, але, за словами М. С. Грушевського, М. М. Лебедев висловив «обурення своїх товаришів на ганебне поведіння Тимчасового уряду в українській справі. Заява ся

²⁰ Млиновецький Р. Історія українського народу.— Мюнхен, 1953.— С. 419.

²¹ Мазепа І. Підстави нашого відродження.— Ч. І.— 1946.— С. 161.

²² Винниченко В. Відродження нації.— Київ: Відень, 1920.— Ч. І.— С. 83.

²³ Грушевський М. Споми́ни // Київ.— 1989.— № 9.— С. 135.

²⁴ Винниченко В. Відродження нації.— Ч. І.— С. 82.

²⁵ 1917 год на Киевщине.— С. 201.

була прийнята з великим спочуттям [до] соціалістичних українських фракцій»²⁶.

І хоча вищезгадана інструкція Тимчасового уряду, на думку генерального писаря Генерального секретаріату П. А. Христюка, «була цілком чужа, ворожа і неприємліма», являла собою «глум над національно-визвольним змаганням українського народу»²⁷, Рада переважною більшістю голосів (227 «за», 16 «проти» при 62, що утримались) схвалила її, а М. С. Грушевський назвав це рішення «великою перемогою реальної української сили...»²⁸

В той час особливо яскраво виявилася двоїстість політики Ради, яка не наважувалася розірвати стосунки з Тимчасовим урядом, щоб не викликати революційний вибух мас, якого вона найбільше побоювалася, і разом з тим змушена була боротися за збереження свого впливу. Тим часом повна залежність Ради від Тимчасового уряду, її пасивність при розв'язанні актуальних питань, насамперед земельного, викликали різку критику з боку її прихильників — делегатів різних з'їздів. Так, на II Київському губернському українському з'їзді (19—20 серпня) угодівська політика Ради викликала обурення делегатів (їх було на з'їзді понад 400). «Ми скажемо тут твердо, — заявив, зокрема, делегат Губенко, — що тільки ми — народ — даємо Центральній Раді владу і як вона нею не буде користуватися, то це буде тяжкою провинною перед усім українським трудящим народом»²⁹.

Заслуговує на увагу й заява голови Радомишльського земельного комітету члена УПСР М. І. Мандрики про бездіяльність Генерального секретаріату: «Вони сидять, зложивши руки, і чекають влади з Петрограда, а не прислухаються до голосу народу. Народ дає владу і він чекає розпоряджень. Як так даліше буде, то народ їх зовсім оставить і піде даліше своїм шляхом»³⁰. Такі виступи були непоодинокими на численних з'їздах і зібраннях, які відбувалися на Україні.

Перебуваючи під подвійним тиском полярних сил — контрреволюції і революційно настроєного українського трудящего селянства, керівники Ради розуміли, що їх інертність могла викликати зростання незадоволення народних мас. Тому вони продовжували політику лавірування, щоб остаточно не втратити підтримку з боку селянства. До того ж, враховуючи загальну ситуацію, керівники Ради дедалі рішучіше виступали проти Тимчасового уряду. Її голова М. С. Грушевський прямо заявляв: «Тимчасове правительство безсиле, не має влади і не чує ґрунту під ногами»³¹. Він дійшов висновку, що необхідно «зараз же і негайно приступити до організації Установчих зборів України. Інакше можемо гірко пожалкувати»³².

Рішення Центральної Ради про скликання Установчих зборів України викликало рішучий протест з боку Тимчасового уряду. 16 жовтня він обговорив це питання і ухвалив викликати в Петроград голову Генерального секретаріату В. К. Винниченка для пояснень. Якщо ж вони виявляться непереконливими, то Раду буде розпущено³³. Міністр юстиції П. Малянтович 19 жовтня надіслав прокурору Київської судової палати телеграму, в якій запропонував «провести суворе розслідування дій Центральної Ради і Генерального секретаріату»³⁴.

Показником загострення відносин з Тимчасовим урядом була заява Ради про те, що вона не допустить перекидання через Україну військ

²⁶ Грушевський М. Спомини // Київ.— 1989.— № 11.— С. 126.

²⁷ Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917—1920 рр.— Відень, 1921.— Т. 2.— С. 116, 177.

²⁸ Грушевський М. Україна і Росія.— К., 1917.— С. 15.

²⁹ ЦДАЖР УРСР, ф. 1115, оп. 1, спр. 10, арк. 13.

³⁰ Там же, арк. 14.

³¹ Народня воля.— 1917.— 29 верес.

³² Там же.

³³ Нова Рада.— 1917.— 18 жовт.; Робіт. газ.— 1917.— 18 жовт.

³⁴ Народня воля.— 1917.— 24 жовт.

для придушення збройного повстання у Петрограді, а окремі її військові частини навіть виступили, щоправда самовільно, на боці робітників і солдатів Києва в жовтневі дні. Однак це не означало, що Рада стала на шлях підтримки соціалістичної революції. Навпаки, вона одразу висловила негативне ставлення до влади трудящих і на переговорах з представниками штабу Київського військового округу заявила, що позицію Ради «треба розуміти як піддержку Тимчасовому уряду»³⁵.

(Далі буде)

Одержано 11.02.91

Деятельность Центральной Рады — либерально-демократической организации парламентского типа, ставшей во главе широко развернувшегося на Украине в 1917 г. национального движения, нашла отражение в изданных ею четырех универсалах. Непоследовательность и нерешительность Рады при решении социальных вопросов явились причинами падения ее влияния в массах, а сговор с кайзеровской Германией обернулся национальной трагедией для украинского народа.

³⁵ Нова Рада.— 1917.— 28 жовт.

Маловідомі сторінки історії

Ю. І. Шаповал (Київ)

Сталінізм і Україна *

У даному розділі статті завершується розповідь про так званий «контрреволюційний заколот» у сільському господарстві України у 1933 р. Йдеться про те, як голод початку 30-х рр. був використаний сталінським керівництвом для згортання політики «українізації» і викриття нового «національного ухилу», цього разу пов'язаного з ім'ям М. О. Скрипника.

До цієї сфабрикованої справи було залучено 75 осіб, 35 з яких невдовзі розстріляли. У квітні 1933 р. ДПУ УСРР «викрило» так званий «український філіал» цього уявного «контрреволюційного заклоту» у сільському господарстві, який нібито очолював колишній заступник завідуючого сектором урожайності Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (ВУАСГН) В. О. Батієнко. Всього в участі у «заклоті» звинуватили 15 чоловік¹. На їх рахунок, як і взагалі на рахунок схожих на них міфічних «шкідників», було списано всю складність ситуації у сільському господарстві. Зокрема у обвинувальному висновку зазначалося, що група «шкідників» здійснювала роботу по «перекрученню усіх заходів партії по реконструкції сільського господарства, зриву посівної, збиральної та заготівельної кампанії, чим викликала незадоволення серед селян».

Трохи раніше всесоюзного розголосу набула так звана «Оріхівська справа», тобто справа керівників оріхівського району Дніпропетровської області. Коли у грудні 1932 р. Сталін дізнався, що ці керівники дозволили колгоспам залишити собі посівний та страховий фонди, він

* Продовження. Початок див.: Укр. іст. журнал.— 1990.— № 12; 1991.— № 2, 4, 5, 6, 7.

¹ У 1956 р. Верховний суд УРСР скасував рішення судової трійки при Колегії ДПУ УСРР від 27 квітня 1933 р. у відношенні до В. О. Батієнка та інших.